

УДК 821.161.2:82.09:82-6

Карина Мисько, Любов Башманівська
(Житомир, Україна)

РОЛЬ ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ У ФОРМУВАННІ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті розглянуто важливу роль факультативних занять у формуванні культури читання учнів. Окреслено основні види робіт на факультативних заняттях, їх можливі результати та вплив на формування особистості.

Ключові слова: література, факультативні заняття, читацька культура, формування особистості, читацька діяльність.

The article deals with the place of optional classes in the formation of students' reading culture. It outlines the main types of work in optional classes, their possible results and influence on the formation of personality.

Key words: literature, optional classes, reading culture, the formation of personality, reading activity.

Читацька культура людини формується протягом усього життя, але найактивніше це відбувається переважно в підлітковому віці та зазвичай охоплює різні сфери навчальної діяльності. Основний процес формування культури читання в учнів відбувається на уроках літератури, адже за програмою діти ознайомлюються з різними жанрами, стилями, оволодівають навичками аналізу, уміннями опрацювати інформацію, розвивають свої літературно-читацькі здібності. Проте шкільний урок обмежений у часі, тому деякі аспекти вивчення теми вчитель може розглянути на факультативних заняттях, що сприяють поглибленому вивченню літератури й формуванню культури читання школярів.

До проблеми розвитку читацької культури учнів зверталось багато науковців. Серед них В. Балюк, Г. Воронцов, Н. Волошина, З. Ланцута, В. Маранцман, Є. Пасічник, Л. Прокопенко, З. Шевченко та ін. Дослідники вважають, що формування культури читання є одним із важливих завдань вивчення літератури, оскільки полягає в моральному й інтелектуальному розвитку особистості, а також сприяє вдосконаленню читацьких здібностей, створює умови для формування навичок продуктивного читання та критичного ставлення до художніх творів [1, с. 59].

Культура читання як явище поєднує в собі низку різноманітних функцій, від елементарних, наприклад, користування закладкою, до більш творчих та аналітичних. Достатній рівень розвитку читацької культури полягає в розвинених читацьких уміннях, які є комплексом навичок роботи з текстом, що полягає в правильному опрацюванні інформації та подальшому засвоєнні. Цей комплекс формується протягом усього життя людини, а найактивніше – упродовж шкільних років. Недостатній рівень розвитку читацьких умінь та навичок призводить до труднощів у навчанні, а також впливає на подальший рівень сприйняття інформації [3].

Формування культури читання залежить не тільки від правильно підбраної літератури, а також від способів подачі матеріалу. Відтак саме від подання вчителем первинної інформації, як-от: біографія автора, історія написання твору, залежить успіх засвоєння та сприйняття художнього твору учнями. На уроках української літератури, а також на факультативних заняттях учитель може використовувати низку завдань, спрямованих на реалізацію особистісного та творчого потенціалу школярів.

Факультативні заняття з літератури сприяють формуванню в учнів низки позитивних умінь та якостей, зокрема, уміння розподіляти власний час та розставляти пріоритети, тобто тайм-менеджмент (англ. time management), поглиблення уже наявних, отриманих на уроці, знань та здобуття нових, розвиток аналітичних умінь тощо. Факультативні заняття з літератури зумовлені специфікою вивчення додаткової інформації та ознайомлення з темами предмета, які не включає в себе шкільна програма [2].

Такі заняття дають учням можливість не тільки розвинути навички аналізу тексту, критичного мислення та творчого самовираження, а й підвищують мовленнєву культуру та виховують любов до літератури, а також до рідної мови та краю.

Специфіка проведення факультативних занять з літератури зумовлена насамперед особливостями вивчення літератури як предмета. Враховуючи те, що література як предмет та явище охоплює різні аспекти людського життя, від психології та філософії до буденності, а також весь ідейний вплив літератури як мистецтва, на факультативних заняттях педагог має підібрати відповідну літературу, що відповідає віковим критеріям, а також учнівським уподобанням.

Важливим завданням на факультативних заняттях, окрім поглиблення знань, є розвиток уже наявних літературних здібностей в учнів, які мають певне літературне обдарування. Зазвичай у таких учнів спостерігається аналітичний склад мислення, що допомагає їм самостійно й критично оцінювати художні твори.

Факультативні заняття переважно спрямовані на розгляд та вивчення програмних творів, які були самостійно підбрані вчителем та базуються на рівні розвитку учнів, або ж обрані учнями за власними інтересами та бажаннями. Але при цьому вони досить тісно пов'язані зі шкільною програмою, адже критерії відбору художніх творів побудовані на зв'язку основних проблем, ідейно-тематичних спрямувань, що розглядаються на факультативних заняттях, з відповідними розділами шкільної програми з літератури для певних класів.

З. Шевченко вважає, що основною метою факультативів з літератури є доповнення базової програми з метою задоволення індивідуальних інтересів та потреб кожного учня, і при цьому цілісність базової програми не порушується [4, с. 253].

Факультативні заняття з літератури також відіграють особливу роль у формуванні читацької культури учнів і відкривають низку можливостей для зацікавлених школярів. Однією з ключових можливостей є розширення кола читання учнів – педагог знайомить дітей різного віку, характеру та світобачення з творами різних стилів, жанрів та тематик, які не входять у шкільну програму вивчення літератури, проте можуть не тільки зацікавити учнів, а ще й розширити світогляд та поповнити словниковий запас.

Факультативи також забезпечують поглиблений розвиток навичок читацької діяльності, таких як швидкість читання з подальшим розумінням прочитаного, критичне мислення, аналіз тексту, уміння висловлювати свої думки та почуття, які є невід'ємною частиною читацької культури. При правильному підході та поданні інформації педагог має можливість допомогти учням виховати стійку потребу в читанні, зробити читання не примусом, а джерелом насолоди та самопізнання.

Правильно створений план факультативних занять передбачає не тільки додатковий розвиток уже наявних навичок, а й формування та розвиток нових можливостей, переважно творчих, за умови, що учень має бажання та здібності. До таких можливостей можна віднести написання власних текстів як прозового формату – оповідання, новели, казки, так і творів віршованого стилю – вірші, байки тощо.

Для розвитку творчого потенціалу учнів педагог може організувати на факультативних заняттях творчий захід, пов'язаний з літературою, що буде доречно на мовні чи літературні свята, або ж на основі факультативу створити книжковий клуб у межах школи, у якому учні будуть обирати книгу, а після читання її обговорювати. Відтак учні набувають комунікаційних навичок, адже обговорення відбувається в колі зацікавлених людей, а також аналітичних навичок, адже прочитання й подальше обговорення полягає не лише в обміні емоціями, а й в аналізі тексту й виокремленні підсумків для самого читача. Це все сприятиме формуванню читацької культури учнів.

У цілому факультативний заняття містять низку переваг і позитивно впливають на формування читацької культури школярів. Серед таких переваг – вільний вибір тем, авторів і творів для вивчення на факультативах. Це зумовлює активний ріст зацікавлень у предметі, адже учні не обмежені шкільною програмою та мають можливість поширити серед однолітків улюблених авторів та твори. Такий рівень комунікації позитивно впливає на соціальні навички учнів та є ще одним фактором, що впливає на формування особистості дитини, а також її ролі в суспільстві.

Використання на факультативних заняттях різних методів та форм роботи допомагає тримати учнів у тонусі, а також сприяє активній участі в навчальному процесі. До таких методів належить читання та обговорення творів, що є основою для створення локального книжкового клубу. Літературні вікторини та конкурси заохочують учнів до колективної та розумової праці та відточують аналітичні здібності. Інсценування творів або ж постановка п'єси є одним з видів завдань на факультативних заняттях, проте також такі види завдань є можливістю для створення театрального гуртка в межах школи.

Зустрічі з письменниками, а також екскурсії до музеїв сприяють зацікавленості окремими авторами або ж стилями та жанрами, у яких вони працювали. Це допомагає формувати в учнів не лише любов до літератури, до рідного краю, а також культуру читання.

Отже, вагому роль у формуванні читацької культури відіграють факультативні заняття як джерело додаткової інформації та один із засобів розвитку індивідуальності учня. Вони сприяють здатності сприймати художні твори, умінно опрацьовувати, інтерпретувати та оцінювати їх на основі власних почуттів, розвивати особисті читацькі інтереси та естетичний смак.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Балюк В. Формування читацької культури старшокласників на уроках української літератури. *Вісник Дніпропетровського університету імені альфреда нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2016. № 1 (11). С. 57–61.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ, 2007. 616 с.
3. Ланцута З. Культура читання [методичні рекомендації]. 2015. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D1%87%D0%B8> (Дата звернення: 08.02.2024).
4. Шевченко З. О. Загальнокультурний контекст у вивченні української літератури на факультативних заняттях. *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський*, 2012. Вип.12. С. 252–255.